

به نام آفرینشگر حکم

ویژگی های امام جماعت موفق و شایسته

دکتر غلامحسین حیدری تفرشی^۱

چکیده

در این مقاله ویژگی های امام جماعت موفق و شایسته در پنج بخش به تصویر کشیده شده است: در بخش نخست ویژگی های فردی و اخلاقی امام جماعت شایسته در قالب صفاتی مورد بررسی قرار گرفته ، لزوم آگاهی او از مسائل سیاسی و اجتماعی در بخش دوم تشریح شده است. در سومین قسمت لزوم آگاهی امام جماعت از مسائل فقهی و شرعی را به بررسی نشست و در بخش پسین ویژگی های ایشان را در آیینه آیات وحیانی و روایات معصومین(ع) به تماشا می نشینیم. در بخش پنجم لزوم آگاهی امامان جماعت از مهارت ها و دانش های مورد نیاز روز را مورد مطالعه قرار می دهیم. شایان ذکر است که در هر بخش از مباحث پیشنهادهای اجرایی و کاربردی خود را در جای جای مقاله برای مخاطبان فرزانه و فرهیخته ارائه می دهیم.

کلیدواژگان: مسجد، امام جماعت، نماز، تبلیغ

مقدمه

سه دهه پیش، ما به عنوان ملتی با پیشینه ای افتخارآمیز و آمیزه ای امیدانگیز، بپاخاستیم تا جامعه ای بر اساس آموزه های امیدآفرین اسلام و بر پایه مولفه های فرهنگ بومی خویش بسازیم. بر پایه اصل اصیل «الاسلام یعلوا و لایعلی علیه» ، ما بر این باور بودیم و هستیم که انسان مسلمان و جامعه اسلامی برای طول تاریخ الگویند و برای عرض جغرافیا، اسوه. جامعه آرمانی ما جامعه ای بود که در آن هر انسان تا بدان پایه از آزادی و امکانات برخوردار باشد که بتواند همه استعدادهای بالقوه خود را بالفعل درآورد.

در نماز جماعت، آن که جلو می ایستد و مردم به او اقتدا می کنند، «امام» نام دارد. بعضی نیز به او «پیشوا» می گویند. در نظام اجتماعی سیاسی اسلام، آن که پیشوایی جمعی را به عهده دارد، باید از یک سری فضیلت ها و برتری ها برخوردار باشد، تا فضایل او، الهام بخش دیگران نیز باشد. در نماز جماعت نیز، پیشنهاد، باید در علم و عمل و تقوا و عدالت، برتر از دیگران باشد. در این مقال ویژگی های امام جماعت موفق و شایسته را به بررسی می نشینیم.

الف - ویژگی های فردی و اخلاقی امام جماعت شایسته

پویش هر راه ناهموار و کوشش در پیش روی به سوی هدف های دشوار، جز با شناخت فراز و نشیب های راه و جالش های گاه و بی گاه ممکن نیست. مدیران فرهنگی جامعه از جمله ائمه محترم جماعات آن گاه می توانند راه های نرفته و سنگلاخ های نکوفته را با کامیابی بیمایند که پیش از گام نهادن در راه، زیر و بم، بیش و کم، و نوش و الم راه را شناسایی کنند، و سپس صعود به قله رفیع رفعت و نیل به اهداف مدیریت را بیاززند. امام صادق (ع) بر شناخت زمان و مکان را برای همه از جمله عالمان دین آگاه بسیار مهم می دانند و بر آن پای می فشرند و می فرمایند:

العالم بزمانه لاتهجم علیه اللوایس؛

عالمی که زمان شناس باشد، اشتباهات [در موضع گیری ها، برخوردها، تربیت ها، و هدایت ها] بر او هجوم نمی آورد.^۱

مردم هر جامعه اسلامی بیش از آن چه که به گفتار و شعار مبلغ و امام جماعت بنگرند، به اعمال و رفتار او می نگرند. به دیگر سخن مردم و مخاطبان، ناگفته ها و نانموده ها را بیشتر می فهمند تا گفته ها و جار و جنجال ها را؛ بنابراین یک مبلغ اسلامی یا یک امام جماعت موفق کسی است که بنا به فرمایش امام علی (ع) پیش از دیگران واعظ نفس خویش باشد:

مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ وَلْيَكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسِيرَتِهِ قَبْلَ تَأْدِيبِهِ بِلِسَانِهِ وَ مَعْلَمٌ

۱. الکافی، ج ۱، ص ۲۶ و بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۳۰۷.

نَفْسِهِ وَ مُؤَدِّبَهَا أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنْ مُعَلِّمِ النَّاسِ وَمُؤَدِّبِهِمْ؛

کسی که خود را پیشوای مردم قرار داده، باید پیش از آموزش دیگران، خود را آموزش دهد و پیش از آن که دیگران را با زبان، ادب بیاموزد، با کردارش ادب آموزد و البته آموزش دهنده و ادب‌آموز خود بیش از آموزگار و ادب‌آموز مردم، شایسته تجلیل است. (غرر الحکم، ح. ۷۰۱۶)

ب- ویژگی های امام جماعت در آینه خطبه همام

یکی از بهترین متون کاربردی برای خود سازی هر انسان خدامحور و دین باور بویژه عالمان عامل و ائمه فاضل، همانا خطبه همام حضرت امیر مومنان و مولای متقیان علی (ع) است.

ائمه محترم جمعه و جماعات زینده است که با تاسی به این امام همام و عمل به دستورالعمل های کاربردی این خطبه، از شخصیت خود یک نمونه عملی برای تربیت انسان های مخاطب خود بسازند. هر مبلغ باید به راستی عمری بکوشد تا آن گونه باشد که مولایش علی (ع) می خواهد. او باید این خطبه را آئینه ای از ارزش های متبلور در رفتار و سیمای خود ببیند. به دیگر سخن وی باید بکوشد خود را بر اساس ارزش های پسندیده مندرج در این خطبه بسازد.

حال فکر می کنم همه تایید و تصدیق می فرمایید که هر عالم، مبلغ، روحانی، معلم و امام جماعت که متخلق به اخلاق کریمه متبلور در این خطبه باشد و این ارزش های عالی اسلامی و انسانی در اعمال و رفتارش تبلور یابد، نه تنها در گفتارش، در چنین وضعی مردم گروه گروه عاشقانه و با میل و رغبت روی به مساجد می آورند و رشته ارادت و محبت چنین پیشوایانی را نقادانه و خردمندانه بر گردن طوع و رغبت خویش می افکنند.

نمونه ای از کار تربیتی عملی از حضرت فاطمه زهرا(س)

امام جماعت باید با تاسی به سیره پیشوایان معصوم (ع) خود عملاً مسئولیت گرانسنگ فردسازی را آغاز کند. ذیلاً نمونه ای از شیوه فردسازی توسط حضرت فاطمه زهرا(س) را می توانیم مرور کنیم. فضه نوبیه خدمتگزار فاطمه زهرا دختر پیامبر اسلام بود. شهرت فضه به خاطر روایت احادیث منتسب به فاطمه زهرا است.

فضه در یکی از جنگ ها به اسارت مسلمانان درآمد. پیامبر اسلام او را به استخدام و خدمتگزاری فاطمه مامور کرد. گفته اند او حافظ قرآن بود و به مدت ۲۰ سال پس از وفات فاطمه(س) جز آیات قرآن حرف دیگری بر زبانش جاری نشد و با مردم نیز به وسیله آیات قرآن سخن می گفت.

پرسش بزرگی که فراروی هر اندیشمند تربیتی قرار می گیرد، این است که فضه در کدام مکتب و دانشگاه این گونه پرورش یافت و مدارج فرهیختگی و ادب را از کدام استاد آموخت؟

اگر حضرت فاطمه(س) می خواست تنها به عنوان یک خدمتگزار به او بنگرد، هرگز او نمی توانست چنین

شانی بزرگ و جایگاهی سترگ در عرصه ادبیات قرآنی و روایی بیابد.

آیا جز این است که پیشوایان معصوم(ع) از جمله زهرای بزرگ با هر انسانی برخوردی تربیتی داشتند؟ از دیدگاه اینان هر انسانی منهای شان اجتماعی و جایگاه طبقاتی اش، تربیت پذیر است. در بینش و مکتب تربیتی و فرهنگی اسلامی، بلال حبشی و سید قرشی هر دو باید تا سرحد توان و استعداد خود از امکانات تربیتی برخوردار باشند.

لزوم تبلیغ و سخن گفتن با زبان توده عامی مردم توسط امام جماعت پیامبر اکرم سخن گفتن با توده مردم و با زبان مردم را از وظایف پیامبران الهی می‌داند:

« نحن معاشر الانبياء امرنا ان نكلم الناس على قدر عقولهم »

سخن گفتن و نوشتن برای خواص و نخبگان به اصطلاح کلاس گوینده و نویسنده را بالا می‌برد؛ اما پرسش اصلی و تاریخی که معمولاً همواره بی پاسخ می‌ماند، این است که چه قشری از اقشار فکری و فرهنگی جامعه نیازمند ارشاد و ارتقای فرهنگی و اجتماعی هستند؟

رشد دادن اقشار عامی و فرودست فرهنگی جامعه که همیشه مستعدترین وسیله، آلت دست و ابزار پیشبرد مطامع خودکامگان قرار می‌گیرند، کاری سخت و دشوار است؛ اما گذرکردن از این عقبه سخت ناگزیر است، حتی اگر به گذشتن از جان و آبرو بینجامد.

مانایی و گسترش دین خدا در گرو «تبلیغ» است. اگر امروزه عطر خوش وحی در قالب مذهب و آموزه‌های اخلاقی در میان آدمیان پراکنده شده، بدان سبب است که پیامبران، اولیای الهی و سپس مبلغان بزرگ دینی، به خوبی از عهده امر تبلیغ دین برآمدند و در کار تبلیغ، هرگز کوتاهی نورزیدند.

قرآن کریم وظیفه اصلی پیامبران را تبلیغ آیین الهی دانسته است و می‌فرماید:

« فَهَلْ عَلَى الرَّسْلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ؛

آیا بر (عهده) پیامبران، چیزی جز تبلیغ آشکار است؟»

اهمیت تبلیغ تا آن جاست که خداوند در قرآن کریم به پیامبر خود می‌فرماید:

«اگر آنچه را بر تو نازل کردیم تبلیغ نکنی، (در واقع) رسالت خود را انجام نداده ای.»

اساساً در پرتو تبلیغ، راه سعادت و هدایت بر روی انسان‌ها گشوده و مبانی اصلی فرهنگ اسلامی تبیین و درونی می‌شود. به دلیل اهمیت تبلیغ، این گفتار را به این موضوع اختصاص داده ایم.

۱- تبلیغ، نشانه مهرورزی خداوند به بندگان

خداوند، بندگان را دوست دارد. یکی از نشانه‌های این دوستی آن است که آنان را به حال خود رها نکرده است، بلکه به برکت تبلیغ و تلاش پیامبران، در بهروزی، نیک بختی و کمال روحی را بر آنان گشوده است.

۲ - تبلیغ، عامل آشتی بندگان با خداوند

بسیاری از انسان‌ها به واسطه آن که شناخت درستی از پروردگارشان ندارند، در اثر گناه کردن، خود را از قرب الهی بی بهره می‌سازند. در این میان، این امامان جماعت و مبلغان دینی هستند که می‌توانند با تبلیغ درست، بندگان گریزپا را با پروردگارشان آشتی دهند.

۳- جایگاه والای امام جماعت و مبلغ

ارزشمندی امر تبلیغ موجب شده است که مبلغ جایگاهی والا بیابد و برتری ویژه‌ای برای خود رقم زند. معاویه بن عمار می‌گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی است که از شما روایت بسیار نقل می‌کند و میان مردم انتشار می‌دهد و آن را در دل ایشان استوار می‌سازد. از آن سو، عابدی از شیعیان شما را می‌بینم که همانند او نیست. کدام یک از این دو بهترند؟ فرمود:

«آن که احادیث ما را روایت کند و دل‌های شیعیان ما را استوار سازد، از هزار عابد بهتر است.»

۴- رمز برتری عالم مبلغ بر عابد خانه نشین

سعدی شیرازی در حکایتی کوتاه، عالم دینی را که دل در هوای دیگران دارد و می‌کوشد با تبلیغ درست خویش، «دست غریق را بگیرد»، بر عابد خانه نشین که سر در سودای خویش دارد و تنها در آن اندیشه است که «گلیم خویش از موج به در برد»، برتری می‌دهد:

صاحب دلی به مدرسه آمد ز خانقاه	بشکست عهد صحبت اهل طریق را
گفتم میان عابد و عالم چه فرق بود	تا اختیار نمودی از آن، این فریق را
گفت آن گلیم خویش به در می‌برد ز موج	وین جهد می‌کند که بگیرد غریق را

۵ - خیرخواهی امام جماعت و مبلغ در مورد همگان

خیرخواهی در مورد انسان‌ها، ویژگی برجسته همه پیامبران، اولیای الهی و مبلغان بزرگ دینی بوده است. جالب آن که گستره این نیک‌طلبی، مردمان ناسپاس و دشمنان را نیز فرا می‌گیرد.

۶ - مدارا در تبلیغ

یکی از شرط‌های موفقیت در تبلیغ، مدارا با مردم است. انسان اهل مدارا، محبوب خداست؛ چنان که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرَّفِيقَ؛

به درستی که خداوند اهل مداراست و مدارا را [نیز] دوست دارد.»

همچنین از ایشان نقل است که فرمود:

«هر که اهل مدارا با مردم باشد، به آنچه از آنان توقع دارد، می‌رسد.» نیز فرمود:

«همان گونه که مأموریت تبلیغ دارم، مأموریت دارم با مردم مدارا کنم.»
مدارا با مردم از سوی امام جماعت و مبلغ دینی، چهره دین را زیبا جلوه می‌دهد، دل‌های مردم را جذب می‌کند، از دشمنی‌ها می‌کاهد و در زدودن کینه‌ها و فروکش کردن درگیری‌ها تأثیر بسزایی دارد.

۷ - امام جماعت و مبلغ و تکریم انسان‌ها
تبلیغ، باید به همراه تکریم انسان‌ها باشد؛ چرا که خداوند وجود آدمی را ارج نهاد و فرمود: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ؛ به تحقیق ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم.»
در قرآن کریم، نمونه‌ای از تبلیغ کریمانه را از سوی حضرت موسی علیه السلام و برادرش هارون علیه السلام مشاهده می‌کنیم. آن گاه که خداوند آن‌ها را به منظور هدایت فرعون به سویش می‌فرستد، سفارش می‌کند:

«به نرمی و ملایمت با او سخن بگوئید؛ شاید متذکر شود یا از خدا بترسد.»
آرامش و وقار همراه با گفتاری لطیف و مؤدبانه، نمونه‌ای از رفتار کریمانه است که خداوند آن را از موسی و هارون و همه مبلغان الهی خواسته است.

۸ - طمأنینه و خودباوری در پرتو توکل به خدا
قرآن کریم به پیروانش درس شهامت و خودباوری می‌دهد و می‌فرماید:
«سست نشوید و غمگین نگردید. شما برترید، اگر ایمان داشته باشید.»
آن که پیرو راستین قرآن کریم و مبلغ دین است، به درستی کار خویش اطمینان دارد و در راهی که می‌رود، راسخ و استوار است؛ چرا که در مسیر حق گام برمی‌دارد و حق نیز همیشه پیروز است. بایسته است ائمه جمعه و جماعت و مبلغان دین، در خودباوری به رسول خاتم صلی الله علیه و آله اقتدا کنند.

۹ - مردم شناسی امام جماعت و مبلغ
یکی از شرایط موفقیت در امر تبلیغ، مردم شناسی مبلغ است. شناخت فرهنگ و آداب و رسوم ملی، در نظر گرفتن نیازها، کمبودها و مشکلات ویژه مردم هر منطقه و نیز توجه به میزان تحصیلات و سطح آگاهی‌های مردم و مسائلی دیگر از این گونه، از شرایط اساسی کارآمدی امر تبلیغ به شمار می‌آید. در حقیقت بدون شناخت زمینه تبلیغ و روحیه مردم، هیچ گونه تضمینی برای نفوذ کلام و پیام وجود ندارد.

۱۰ - تبلیغ، به انگیزه انجام وظیفه
پافشاری در رسیدن به نتیجه یا شتاب زدگی در رسیدن به مقصود مورد نظر، از آسیب‌های تبلیغ است. در واقع مهم در امر تبلیغ، ادای تکلیف و رساندن پیام است و اثرگذار بودن تبلیغ را می‌توان فرع بر اصل تبلیغ دانست. خداوند نیز در قرآن کریم، وظیفه پیامبران الهی را تنها تبلیغ و رساندن پیام می‌داند و می‌فرماید:
«فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ؛

آیا بر عهده رسولان، جز تبلیغی آشکار هست؟»
 باز در قرآن کریم می‌خوانیم: «اگر شما تکذیب کنید، مردمانی که پیش از شما بودند نیز تکذیب کردند و بر عهده پیامبر، جز تبلیغی روشن گر هیچ نیست.»

۱۱ - سوء تبلیغ

بعضی وقت‌ها اگر از چیزی ارزشمند به درستی تبلیغ نشود و آن چیز گران بها به خوبی عرضه نگردد، موجب بی رغبتی و بی اعتنایی مردم به آن می‌شود. عرضه ضعیف دین، دفاع بد از آن و رعایت نکردن ظرافت‌های تبلیغی، در حقیقت «سوء تبلیغ» از دین است که از زیبایی و آراستگی چهره آن در نگاه مردمان می‌کاهد.

۱۲ - هم بشارت و هم انذار

مبلّغ راستین کسی است که هم مردم را به رحمت خداوند امیدوار می‌سازد و هم عذاب پروردگار را به آنان گوشزد می‌کند. وی نه یک سره مردمان را امیدوار می‌سازد، به گونه ای که ناخواسته زمینه لغزش را برای آنان فراهم آورد و نه آن‌ها را ناامید می‌کند، تا آنجا که انگیزه انجام کارهای شایسته را از آنان باز ستاند. در این باره خداوند خطاب به پیامبرش می‌فرماید: «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا؛ تو را نفرستادیم مگر آن که هم بشارت دهی و هم بترسانی.»

امیرمؤمنان حضرت علی علیه السلام نیز در این زمینه می‌فرماید:
 «فقیه تمام عیار کسی است که مردم را از رحمت خدا نومید نکند و آنان را از فیض درگاهش ناامید نگرداند و همچنین از عذاب خدا ایمنشان نسازد.»

۱۳ - بردباری در امر تبلیغ

جاده تبلیغ، مسیری ناهموار است و بی گمان مبلّغ، در این راه با ناگواری‌ها و سختی‌هایی روبه رو خواهد شد. از این رو، مبلّغ دینی تنها با بردباری می‌تواند بر ناگواری‌ها غلبه کند و پیروز میدان گردد.
 از امیرمؤمنان علی علیه السلام در این باره نقل است که:

«نخستین دستاورد بردبار از بردباری خود، پشتیبانی مردمان از او در برابر نادان است.»
 مبلّغ با بردباری، از خطرهای خشم و پی آمدهای ناگوار آن حفظ می‌شود و در نتیجه، شخصیت او از آسیب، ایمن می‌ماند.

۱۴ - عمل به گفته‌ها

قرآن کریم می‌فرماید: «آیا مردم را به نیکی فرا می‌خوانید، ولی خودتان را فراموش می‌کنید.»
 امام جماعت و مبلّغی که به گفته‌هایش عمل نمی‌کند، افزون بر آن که تأثیر سخنانش از دست خواهد رفت، در نگاه مردم نیز بی اعتبار می‌شود. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید:

«ای مردم! به خدا سوگند که من شما را به طاعتی وادار نمی‌کنم مگر آن که خود پیش از آن بدان عمل

کرده ام و از معصیتی باز نمی دارم جز آن که پیش تر آن را ترک گفته ام».

ب - لزوم آگاهی امام جماعت به مسائل سیاسی و اجتماعی روز
شاید عراق نباشد اگر بگوییم در طول تاریخ و در عرض جغرافیا چه در ایران و چه در سایر کشورهای جهان ، سخت ترین و مهلک ترین ضربه هایی که بر پیکره حق و حقیقت وارد شده و کاروان تمدن و فرهنگ بشری را به قهقرا کشانده ، همانا «عوامی گری و قشری نگری» است .

بنابراین گسترش آگاهی و ژرف بخشیدن به افکار مردم و نیز سوق دادن جامعه به سوی عقلانیت و خردورزی از مهم ترین رسالت‌ها و ماموریت‌های امامان جماعت ، روشنفکران و آگاهان دین باور است .
اگر به بهانه «دین مداری» ارزش‌ها و باورهای دینی، ابزار و وسیله توجیه مقاصد سیاسی و منافع فردی و گروهی قرار گیرد، و نهادها و ارزش‌های دینی توجیه کننده قدرتمداران شوند، بزرگ ترین و مهلک ترین ضربه بر پیکر دین وارد می‌شود

امیرالمومنین علی(ع) در تبیین و توصیف بعثت می‌فرماید:

« غایت بعثت و نهایت تجربه رسالت، آزادسازی معنوی انسان از طریق بیدارسازی محرک های فطری و فعال سازی انگیزه و ذخیره های روانی و عقلانی است. » . (نهج البلاغه، خطبه ۱ : لیشیروا لهم دفائن العقول)
...و این‌ها همه در پرتو تربیت و کارهای فرهنگی قابل تحقق است.

روند فردسازی در بستری از برنامه‌ها و کارهای فرهنگی، شیوه محوری و متداول همه پیامبران بوده است. ساختار اجتماعی مردم مکه تحت سلطه پندارها و رفتارهای جاهلی ته نشین شده شکل گرفته بود ، باورهایی که سال‌ها نه ، بل که قرن‌ها در گوشه گوشه دل و دماغ مردم و حتی نومسلمان‌ها رسوب کرده بود. انجام کارهای فرهنگی روشنگرانه و نواندیشانه در چنین ساختار اجتماعی متحجر و دگم بسیار سخت می‌نمود و اراده ای نستوه و ایمانی استوار می‌طلبید تا برای نفی پندارهای واهی و اثبات باورهای الهی بپاخیزد و در پیمودن این راه دشوار خستگی نپذیرد.

ایشان در مکه از رهگذر کارهای فرهنگی و تربیت از طریق فردسازی و با شیوه چهره به چهره توانست منظومه ای از پیش نیازهای پایه گذاری نهاد ملت - دولت را فراهم سازد. ساختار اجتماعی و ده‌ها عنصر دیگر از جمله رسوبات افکار جاهلی در ذهن و زبان مردم، عامل پراکندگی و فراوانی هویت های انسانی و اجتماعی شهر مکه شده بود. قبیله مهم ترین و اصلی ترین واحد انسانی جامعه بود که ساختار اجتماعی شهر را تعریف می‌کرد.

مبلغان و امامان جماعت باید با آگاهی کامل از مسائل سیاسی - اجتماعی روز جامعه و با بهره گیری از آخرین روش‌ها و شیوه های تبلیغی از خود شخصیتی آگاه و به روز (به اصطلاح آپ تو دیت) ارائه کند.
امام جماعت خوب از دید جوانان با ویژگی های:

۱ - عالم بودن، ۲ - مردمی بودن، ۳ - دوست بودن با جوانان، ۴ - حضور فعال در مجامع، ۵ - کدخدای منشی در جمع " مشخص می‌شود.

مردمی بودن و به روز بودن امام جماعت و برخورد مناسب موجب جذب شدن افراد و ایجاد علاقه جوانان به نماز جماعت می‌شود. بنابراین باید :

۱ - مطالعاتش زیاد باشد، ۲ - اطلاعاتش زیاد باشد، ۳ - با سلیقه های جوانان همخوانی داشته باشد، ۴ - در رفتار و کارهایش خشک نباشد، ۵ - در مسائل فرهنگی از جوانان همفکری بخواهد، ۶ - از پیشنهاد های آن‌ها در کارها استفاده کند، ۷ - در کارهای تفریحی و ورزشی در کنار جوانان باشد، ۸ - در مکان هایی غیر از مکان های مذهبی در جمع جوانان حضور داشته باشد و در آخر نماز سخنرانی کند. ۹ - به جوانان اهمیت دهد با آن‌ها دوست باشد، حتی جوانانی که چندان خوب نیستند. ۱۰ - کارهای فرهنگی مثل برنامه‌ها و مسابقه های هنری علمی برگزار کند و مسجد را فقط به نماز محدود نکند. ۱۱ - او فقط به کار در مسجد اکتفا نکند، بلکه در خارج از مسجد هم فعالیت داشته باشد؛ مثل برنامه زیارت عاشورا در پارک شهر. همدردی با مردم مثل جمع آوری پول برای نیازمندان. مردم سازی کند و مردمی باشد؛ یعنی فقط به قشر پولدار توجه نکند؛ یعنی خانواده او در عروسی‌ها و مراسم مردم شرکت کنند. ۱۲ - سخت گیری نکند. ۱۳ - واسطه امر خیر مثل خواستگاری و ... شود. ۱۴ - عالم باشد و فردی امی و بی سواد نباشد، عاقل و بالغ باشد. ۱۵ - آگاه به مسائل دینی و مسائل روز جامعه باشد، ۱۶ - بیان خوبی داشته باشد و به صحبت های خود در سخنرانی هایش مسلط باشد. ۱۷ - مردم دار باشد؛ یعنی با مردم خوب رفتار کند و هر موقع برای آن‌ها مشکل ایجاد شد، به عنوان یک فرد راهنما آن‌ها را در حل مشکلات راهنمایی کند. ۱۸ - امام جماعت باید برای جوانان برخوردی محبت آمیز و دوستانه داشته باشد. در مورد حضور جوانان در مسجد نیز امام جماعت بسیار موثر است. با توجه به نقش کلیدی که امام جماعت یک محله و یا مسجد در جذب جوانان به نماز دارد، ضرورت ایجاد می‌کند که امام جماعت از نقش سنتی خود که به برپایی نماز و روضه و سخنرانی مذهبی است، خارج شده و فعالیت‌های جدیدی را آغاز نماید.

پ - لزوم آگاهی امام جماعت نسبت به مسائل فقهی و شرعی

اهمیت بیان احکام

یکی از مهم‌ترین بخش های دین، بیان احکام شرعی است. پیامبر اکرم (ص) یکی از کارهای خود را بیان احکام و پاسخ‌گویی به مسائل شرعی روزمره مردم قرار داد و از گفتن و یا پاسخ دادن به مسائل شرعی ابایی نداشت. وظیفه امام جماعت این است که دین را آن‌چنان که هست، برای مردم بازگو کند. کار بزرگ علمای دین و مراجع تقلید، بعد از عمری تحقیق، بیان احکام شرعی و مشخص کردن وظیفه مردم

در امر عبادات و معاملات است و چه مهمی از این بالاتر؟! حقیقتاً باید گفت چه قدر ساده‌اندیشند کسانی که گفتن مسأله را کسر شأن خود می‌دانند و بیان مسأله شرعی و مذاکره آن را کوچک می‌شمارند.

۱- نکات مهم در بیان مسأله شرعی

الف: حفظ جایگاه علما در نزد عامه مردم

ب: تفکر در چگونگی طرح مسأله

افرادی در مجالس و محافل شرکت می‌کنند که شاید قبل از آن هرگز شرکت نکرده باشند و یا کمتر در محافل دینی حضور یافته باشند و بعد از آن هم شاید یا فرصت شرکت نداشته و یا کمتر شرکت کنند، به همین جهت مبلغ احکام دین قبل از ورود به بحث باید بداند چه مسأله‌ای را می‌خواهد بگوید؟ و این مسأله چه پیش‌نیازهایی دارد؟ از چه مقدماتی استفاده کند تا این مسأله بهتر و کامل‌تر در ذهن مخاطب قرار گیرد؟

ج: تکیه بر مسائل متفق علیه و پرهیز از بیان اختلافات

در هر جلسه‌ای که امام جماعت و مبلغ مشغول سخن گفتن است، افراد زیادی وجود دارند که مقلد مجتهدین مختلف هستند. ممکن است در یک جلسه ۵۰ نفره، بعضی از آن‌ها از مجتهدی خاص تقلید کنند و شاید برای بیان یک مسأله لازم باشد فتوای ۵ مجتهد و یا بیشتر در ذهن باشد.

د: به روز بودن مطالعات

علم در حال پیشرفت است و هر روز بر دامنه علوم افزوده می‌شود، مخصوصاً که در مسائل فقهی فروع جدید و یا تحقیقات تازه در اختیار مجتهدان قرار می‌گیرد و امکان تغییر فتوا بسیار زیاد است. اگر چه رساله‌های عملیه تا زمانی که خلاف آن ثابت نگشته، معتبر است، ولی بر امام جماعت و مبلغ دین است که مطالعات خودش را به روز کرده و هر روز به فروع تازه و نظریات جدید فقها از هر طریقی که ممکن است، دسترسی پیدا کند.

چند توصیه و پیشنهاد اجرایی:

- ۱- به حافظه خود و معلومات قبل اعتماد نکرده و حتماً به رساله‌های عملیه مراجعه کند.
- ۲- رساله‌های عملیه جدید را مورد مطالعه قرار داده و حتی الامکان از رساله‌های عربی فقها استفاده کند.
- ۳- اگر امکان دسترسی به کامپیوتر و اینترنت دارد، از سایت‌های مخصوص علما و مراجع استفاده کند.
- ۴- از مقایسه احکام با یکدیگر و پاسخگویی بر مبنای حدس و احتمال جداً پرهیز نماید.
- ۵- برای ذکر مسائل فقهی حتی الامکان از روی کتاب خوانده تا اعتماد و اطمینان عمومی حاصل گردد.

ه: رعایت تناسب مسأله با مخاطبان

برای مفید بودن جلسات و بهره‌مندی بهتر و بیشتر از آن و همچنین ماندگاری بیشتر در حافظه مخاطبان، باید تناسب بین آن‌ها و مسأله مورد نظر رعایت شود؛ چرا که در پرتو رعایت تناسب، مسأله‌ای مطرح می‌شود که روزانه آن گروه از مخاطبان با آن سر و کار داشته و مبتلای به آن هستند.

چند مثال اجرایی و کاربردی:

۱: در جمع زنان: مسائل مربوط به پوشش در نماز و غیر نماز، حقوق شوهر و فرزندان، سخن گفتن بانامحرمان و قرار گرفتن در مکان خلوت با آن‌ها، نذر زنان بدون اذن شوهر و یا زنان شاغل دارای درآمد و حساب مالی و خمس آن‌ها می‌تواند مطرح شود.

۲: در جمع جوانان و نوجوانان: احکام نماز، طهارت از حیث صحت وضو و غسل و اسباب آن‌ها و همچنین از لحاظ اجتماعی، سخن گفتن با نامحرم و حدود آن، شرایط خواستگاری و لوازم آن. در محیط خانواده، اطاعت از والدین از نظر شرعی، حقوق متقابل بین آن‌ها و والدین و بین آنان و برادران و خواهرانشان.

۳: در جمع تجار: احکام معاملات، شرایط متعاقدين و بیع و شراء، معامله با خردسالان، احکام ربا و موارد آن و همچنین خمس اموال و طریق محاسبه آن، خرید و فروش چک و یا پول و بقیه مسائل مرتبط با بازار.

۴: در جمع کارمندان: احکام کسب حلال و چگونگی وظایف اجیر در انجام کارها، حقوق بازنشستگی و محاسبه آن، پرداخت حق بیمه و کسب درآمد از طریق بهره‌وری‌های آخر سال، بیان حقوق بیت المال و مردم و راه رعایت آن در ادارات.

۲- روش‌های بیان مسائل فقهی

اول: روش‌های بیان مسأله در مجالس ویژه بیان احکام

از ابتدا تا انتها، مسائل شرعی مورد بحث و تبادل نظر قرار می‌گیرد و این نیز به سه روش ممکن است:

الف: بیان مسائل شرعی به طور موضوعی و ترتیبی

ب: بیان مسأله شرعی به روش بیان تفاوت‌ها (مقایسه‌ای)

ج: بیان مسائل شرعی به روش انتخاب عناوین خاص

چند مثال اجرایی و کاربردی:

۱- بچه‌های غیر ممیز: تولد آن‌ها، غسل آن‌ها، تطهیر بول آن‌ها و فرق بین دختر و پسر، حتی فوت آن‌ها، غسل و یا کفن و دفن آن‌ها، نگاه به عورت آن‌ها و ...

۲- بچه‌های ممیز: آب کشیدن اشیا توسط بچه ممیز، اتصال صفوف جماعت با بچه‌های ممیز، اقامه جماعت به امامت ممیز، خسارت رساندن او به اموال دیگران، کسب درآمد آن‌ها و خمس آن، نگاه آن‌ها به نامحرم و پوشش نامحرم از آن‌ها و یا نگاه مردان به دختر بچه‌های ممیز، خرید و فروش اشیا توسط بچه‌های ممیز و شرایط آن، مُحَرَم کردن آن‌ها در حج و عمره و احکام آن و ...

۳- پوشش: پوشش در نماز برای مردان و زنان، پوشش در غیر نماز برای مردان و زنان. پوشش و حدود آن بین زوجین و دیگران، لباس نازک و جوراب نازک، لباس‌های شهرت و پوشیدن آن، لباس‌های اختصاصی مردان و زنان و پوشیدن آن برای جنس مخالف، پوشش در حال احرام در حج و عمره برای مردان و زنان، پوشیدن طلا برای مردان و احکام آن و فرق آن با پلاتین، پوشیدن زیور آلات در حال نماز، پوشش میت و مقدار آن و تعداد لازم از کفن و دیگر احکامی که در فصل‌های مختلف رساله عملیه در رابطه با پوشش و لباس آمده است.

دوم: روش‌های بیان مسأله در مجالس تلیقی

مجالسی که مختص بیان احکام نیست، بلکه تلیقی از احکام و اخلاقیات می‌باشد.

اما همین شیوه از بیان احکام شرعی نیز دارای شکل‌های مختلفی است که هر کدام در زمان و محل خاصی می‌تواند به کار گرفته شود:

۱- بیان مسأله فقهی بدون ارتباط با مباحث اخلاقی

این خود به دو شیوه ممکن است:

الف: بیان مسأله شرعی به صورت پیوسته

ب: بیان مسأله شرعی به صورت غیر پیوسته (مجزاً)

بهترین کلام

باید توجه داشت که در مسأله گفتن «رعایت اختصار» شرط اساسی است و با گفتن مسائل مختلف و گوناگون نباید زمینه تشویش در ذهن مخاطب را ایجاد نمود.

۲- بیان مسأله فقهی مرتبط با مباحث اخلاقی

این بخش، از روش‌های خوب و ظریف است که بسیاری از اهل فن و بزرگان اهل سخن و تبلیغ، از آن استفاده می‌کنند و نیازمند دقت و لطافت و همچنین هنر ارتباط دادن مباحث است. علم و آگاهی از مباحث فقهی و فروع دققیق آن و کیفیت ارتباط با مباحث اخلاقی و همچنین هنر مطرح کردن مباحث از نگاه‌های مختلف و زوایای گوناگون آن از لوازم استفاده از این روش است.

مثال‌های اجرایی و کاربردی:

۱: مبلغ درباره مس و دست زدن بدون وضو به اسم خدا و پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) و حکم آن سخن می‌گوید و بعد به بحث احترام به رسول اکرم (ص) و جایگاه او در قرآن و نزد پروردگار می‌پردازد.

۲: مسأله غصبی نبودن آب وضو و مکان آن، یا مکان نمازگزار را مطرح می‌کند و متصل به آن بحث رعایت حقوق دیگران و احترام اموال مردم در اسلام را وارد می‌شود.

۳: مسأله حرمت حضور در مجالس معصیت و گناه را به عنوان مسأله فقهی ذکر می‌کند و به عنوان مثال، مجالس غیبت و یا موسیقی را بیان کرده و بحث اخلاقی خود درباره مذمت غیبت و آثار سوء آن را مطرح

می‌کند.

۴: مسأله خلوت کردن مرد و زن در مکانی را که دیگری قدرت ورود ندارد، مطرح کرده و ضمن اشاره به ادارات و مؤسسات و شرکت‌ها که گاهی چنین مواردی در آن هست، به بحث اخلاقی آثار سوء عدم رعایت حریم و حدود بین مرد و زن می‌پردازد.

۵: مسأله حجاب و حدود آن در نماز و غیر نماز را بیان می‌کند و در ادامه به نگاه ارزشی اسلام به زن و رعایت شخصیت حقیقی زن در اسلام پرداخته و حرمت شکنی نسبت به زن در قالب سخنان فریبنده را تذکر می‌دهد.
۶: تأثیر امر و نهی پدر و مادر و رضایت و عدم رضایت ایشان در مسائل فقهی را یادآور شده و متصل به آن عظمت والدین و وجوب احترام به آن‌ها و رعایت حقوق متقابل را ذکر می‌کند.

۳- بیان مسأله فقهی در بین مباحث اخلاقی

روش دیگری که برای بیان مسائل شرعی می‌توان مورد استفاده قرار داد، این که امام جماعت و مبلغ بعد از شروع به بحث اخلاقی، به بعضی از مسائل شرعی و فتاوی فقها، به مناسبت اشاره کند.
مثال‌های اجرایی و کاربردی:

۱: بحثی درباره ارزش زن در جامعه و یا احترام والدین آغاز کند و در بین آن به احکام فقهی موجود در این باره بپردازد.

۲: توضیح یک قاعده از قواعد دین را بیان کند و در بین به مباحث فقهی مرتبط با آن بپردازد.

۳: بحثی اعتقادی را در حکمت پروردگار در عالم شروع کند و در لابه‌لای بحث به حکمت بعضی از احکام دینی و مباحث فقهی پرداخته و به بعضی از فتاوی فقها به مناسبت بحث اشاره کند.

(مرکز تعلیمات اسلامی واشنگتن - <http://ketaab.iec-md.org/TABLIQ>)

ت - ویژگی‌های امام جماعت از نگاه آیات و روایات

۱ - سیمای امام جماعت در آیینه آیات

در منابع و متون اسلامی نیز درباره تخصص و شایستگی امام جماعت و مبلغ، تأکید زیادی شده است. خداوند در آیه‌ای می‌فرماید:

«قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ»؛

(یوسف، ۱۰۸)

«بگو: این راه من است و من و پیروانم با بصیرت کامل، همه مردم را به سوی خدا دعوت می‌کنیم. منزه است خدا و من از مشرکان نیستم.»

در این آیه شریفه، مهم‌ترین نکته‌ای که درباره رسول اکرم و پیروان واقعی او به عنوان مبلغ مطرح می‌شود، این است که تبلیغ ایشان بر اساس آگاهی و بصیرت بوده است.

در برخی دیگر از آیات، پیامبر اکرم (ص) از پذیرش پیام‌هایی که مبتنی بر علم نباشد، نهی شده است؛ به عنوان مثال در این آیه می‌فرماید:

«ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيحَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ»؛ (جاثیه، ۱۴)

«سپس تو را بر شریعت و آیین حقی قرار دادیم. از آن پیروی کن و از هوس‌های کسانی که آگاهی ندارند، پیروی نکن.»

بر اساس این آیه، یک پیام در صورتی سزاوار پذیرش است که مبلّغ آن نسبت به محتوای تبلیغ، آگاهی و معلومات کافی داشته باشد.

یکی از عوامل مؤثر بر اعتماد امام جماعت و مبلّغ، مطابقت گفتار و رفتار او است. بدین سبب در متون اسلامی بر هماهنگی و مطابقت گفتار و کردار چنین فردی به شدت تأکید شده است. در یکی از آیات قرآن کریم، کسانی که به آنچه می‌گویند، عمل نمی‌کنند و گفتار و کردارشان متناقض است، به شدت نکوهش شده‌اند. خداوند خطاب به ایشان می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَعْمَلُونَ * كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ»؛ (صف، ۳)

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید! چرا سخنی می‌گویید که عمل نمی‌کنید؟ این کار، سبب خشم عظیم، نزد خداست که سخنانی بگویید که عمل نمی‌کنید.»

این که یک فرد چگونه در دل دیگران نفوذ می‌کند و دوست‌داشتنی به نظر می‌رسد، به عوامل متعددی بستگی دارد. قرآن کریم؛ ایمان، عمل صالح و تقوا را از عوامل نفوذ در دل‌ها می‌داند و می‌فرماید:

«إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا»؛ (مریم، ۹۶)

«کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته‌ای کرده‌اند، به زودی خدای رحمان برای آنان محبتی در دل‌ها قرار می‌دهد.»

۲- ویژگی‌های مدیریتی امام جماعت موفق و شایسته در آیین روایات

در بحث ویژگی‌های امام جماعت موفق و شایسته که در درجه نخست باید مدیری مدبر و برنامه‌ریزی متفکر باشد، به نظر می‌رسد رهنمودهای پیشوایان معصوم (ع) نکته‌ای را فروگذار نکرده‌اند.

مهم‌ترین ویژگی هر امام جماعت ارزیابی توان مدیریتی اوست. امام جماعت مهم‌ترین عضو مدیریتی مسجد است که می‌تواند با برنامه‌ریزی و عملکرد صحیح و دقیق زمینه مناسبی را جهت تحقق سایر عوامل حضور مردم در مسجد فراهم کند. شخصیت امام جماعت و نحوه برخورد او با جوانان در ایجاد و چگونگی نگرش جوانان نسبت به دین و مسجد بسیار موثر است.

ما در طول تاریخ و عرض جغرافیا بیش از هر حکومتی داعیه دینی و اجرای احکام الهی داریم، بنابراین بهتر است پیش از هر بحثی در محضر و مکتب چند تن از معصومین بزرگوار (ع)، پذیرای چند رهنمود مدیریتی

باشیم که رعایت آن برای همه بویژه امامان جماعت ضروری است:

- ۱- پیامبر اکرم(ص) : (اذا وسد الامر الی غیر اهله فانتظر الساعه هرگاه کار و زمام امور به دست نا اهلان سپرده شود ، منتظر رستاخیز باش.
- ۲- پیامبر اکرم(ص) : لکل شیء آفه تفسده و آفه هذا الدین و لاه السوء^۱ برای هر چیزی آفتی است که مایه فساد آن می شود و آفت این دین ، زمامداران و مدیران بد هستند .
- ۳- پیامبر اکرم (ص) من ولی علی عشره کان له عقل اربعین و من ولی اربعین کان له عقل اربعه ماه^۲ کسی که متولی امور ده نفر شود ، باید عقل و اندیشه چهل نفر را داشته باشد و کسی که مدیریت و مسئولیت اداره چهل نفر را بر عهده می گیرد ، باید عقل و اندیشه چهارصد نفر را داشته باشد.
- ۴- پیامبر اکرم (ص) : اگر امتی کسی را برای زمامداری برگزیند ، در حالی که داناتر از او در بین مردم وجود داشته باشد ، کار مردم به طرف سقوط می رود^۳.
- ۵- پیامبر اکرم(ص) : من ولی شیئا من امورالمسلمین فضیعهم ضیعه الله تعالی^۴ کسی که امری از امور مسلمانان را متولی و مسئول گردد ، سپس از عهده انجام آن برنیاید و ضایع کند ، خداوند متعال نیز او را از رحمت خود محروم می گرداند .
- ۶- پیامبر اکرم(ص) : من تقدم علی المسلمین و هو یری ان فیهم من هو افضل منه فقد خان الله و رسوله والمسلمین^۵ هر کس تصدی امور، بر دیگر مسلمانان در کارها پیشی گیرد ، درحالی که می داند در میان آن جامعه از او برتر و بالاتر وجود دارد ، به خدا و رسول خدا و مسلمانان خیانت کرده است .
- ۷- امام علی (ع)^۶ : حکومتها ، میدان آزمایش مردان است.
- ۸- امام علی(ع)^۷ لا تقبلن فی استعمال عمالک و امراتک شفاعه الا شفاعه الکفایه و الامانه ای مالک ! در به کارگیری کارمندان و مدیرانی که باید زیر نظر تو کار کنند ، هیچ گونه واسطه و شفاعتی را

۱. نهج الفصاحه، ص ۴۷۸

۲. نهج الفصاحه ، ص ۵۷۳

۳. کتاب سلیم بن قیس ، ص ۱۱۸

۴. بحار، ۷۲، ۳۴۵) و (ثواب الاعمال و عقابها ، ص ۵۹۱، از محمد علی دخیل

۵. الغدير ، ج ۸ ، ص ۲۹۱

۶. الولايات مضامير الرجال (نهج البلاغه ، کلمات قصار ۴۳۲

۷. نظام الحكم و الاداره فی الاسلام ، ص ۳۰۱

نپذیر ، مگر شفاعت " کفایت " و " امانت " را .

۹- امام جعفر صادق (ع) : ما ابالی الی من ائتمنت خائنا او مضیعا

کسی را که مسئول کاری می‌کنم ، چه خیانت کند و چه ضایع نماید ، فرقی نمی‌کند .

(یعنی بین خائن و بی تجربه فرقی نیست و نتیجه آن یکی است .)

۱۰- امیرالمومنین علی(ع) می‌فرماید:

«بستدل علی ادبار الدول بارع: تضییع الاصول و التمسک بالفروع و تقدیم الاراذل و تاخیرالافاضل^۲»

چهار چیز دلیل سقوط دولت‌ها شمرده شده است:

۱- ضایع کردن کارهای اصلی،

۲- مشغول شدن به کارهای جزئی،

۳- برتری دادن افرادپست و

۴- کنارگذاشتن افراد با فضیلت.

۱۱- امام رضا علیه السلام در باره نقش تحول آفرینی مدیر در جامعه می‌فرماید:

انا لانجد فرقه من الفرق و لا مله من الملل بقوا و عاشوا الا بقیم و رئیس لما لا بد لهم منه فی امرالدین والدنیا^۳

در مطالعه احوال بشر هیچ گروه و ملتی را نمی‌یابیم که در زندگی موفق و پایدار و از نعمت‌های حیات

برخوردار باشد ، مگر به وجود مدیر و سرپرستی که امور مادی و معنوی آنان را مدیریت کند .

۱۲- امام جعفر صادق علیه السلام هر جامعه را نیازمند سه گروه می‌دانند:

لا یستغنی اهل کل بلد عن ثلاثه یفزع الیهم فی امر دنیاهم و آخرتهم فان عدموا ذلک کانوا همجا :

فقیه عالم ورع ، و امیر خیر مطاع ، و طیب بصیر ثقه^۴

مردم هر اجتماعی از سه گروه بی‌نیاز نیستند تا امور دنیا و آخرت خود را به وسیله آن سه دسته انجام دهند

و هرگاه اجتماع فاقد آن سه دسته باشد ، افراد آن جامعه به صورت حیوانات ضعیفی درخواهند آمد .

۱- فقیه‌ی آگاه و پرهیزگار

۲- مدیری خیرخواه و مسلط

۳- پزشکی بینای کار و مورد اعتماد.

امام جماعت قبل از داشتن هر صفت باید مدیری کاردان و درداشنا باشد.

۱. بحار ، ۷۵ ، ۲۵۰

۲. میزان الحکمه ج ۳ ، ص ۳۹۵

۳. بحار ، ج ۲۳ ، ص ۳۲

۴. تحف العقول ، ص ۳۲۱

۳- ویژگی های کلی امام جماعت در آئینه روایات

در نماز جماعت، آن که جلو می ایستد و مردم به او اقتدا می کنند، «امام» نام دارد. بعضی نیز به او «پیشوا» و «پیشنماز» می گویند. در نظام اجتماعی سیاسی اسلام، آن که پیشوایی جمعی را به عهده دارد، باید از یک سری فضیلت ها و برتری ها برخوردار باشد، تا فضایل او، الهام بخش دیگران نیز باشد. در نماز جماعت نیز، پیشنماز، باید در علم و عمل و تقوا و عدالت، برتر از دیگران باشد. در حدیث می خوانیم:

«فقدموا افضلکم» و «فقدموا خیارکم»^۱،

یعنی با فضیلت ترین و بهترین خودتان را جلو بیندازید و به او اقتدا کنید .

احادیث، در این باره، بسیار است. به چند نمونه اشاره می کنیم :

امام جماعت، باید کسی باشد که مردم به ایمان و تعهد او اطمینان داشته باشند.^۲

امام صادق(ع) فرمود: امام جماعت، رهبری است که شما را به سوی خدا می برد، پس بنگرید که به چه کس اقتدا می کنید.^۳

ابوذر فرمود: امام شما، در قیامت، شفیع شماست. پس شفیع خودتان را از افراد سفیه و فاسق قرار ندهید.^۴ اقتدا کردن به افراد ناشناخته و آنان که در دین یا امامت، غلو می کنند، نهی شده است. افرادی که در جامعه، به خاطر گناه علنی، شلاق خورده اند، یا از طریق نامشروع، به دنیا آمده اند، حق امام جماعت شدن ندارند.^۵

امام جماعت، باید مورد قبول مردم باشد، و گرنه آن نماز، مورد قبول درگاه خداوند نیست.^۶

امام صادق(ع) در تفسیر این آیه شریفه (خذوا زینتکم عند کل مسجد) (اعراف، آیه ۳۱) هنگام رفتن به مسجد، زینت خود را همراه داشته باشید.

فرمود: زینت مسجد، پیشوای شایسته و امام جماعت مسجد است.^۷

امام باقر(ع) فرمود: امام جماعت باید از افراد اندیشمند و صاحب فکر باشد.^۸

رسول خدا(ص) فرمود: کسی که پشت سر امام عالم نماز بخواند، گویا پشت سر من و حضرت ابراهیم، نماز خوانده است.^۹

۱. من لا یحضره، ج ۱ ص (۳۷۷)

۲. مستدرک الوسائل، ج ۱ ص (۴۹۰)

۳. مستدرک الوسائل، ج ۱ ص ۴۹۱، وسائل، ج ۵ ص ۴۱۶

۴. وافی، ج ۲ ص ۱۷۷

۵. مستدرک الوسائل، ج ۱ ص ۴۹۱

۶. وسائل ج ۵ ص ۴۱۷ و مستدرک، ج ۱ ص ۴۹۲

۷. نورالثقلین، ج ۲ ص ۱۹۰

۸. مستدرک الوسائل، ج ۱ ص ۴۹۲

۹. مستدرک الوسائل، ج ۱ ص ۴۹۲

امام جماعت، باید مراعات ضعیف ترین افراد را بکند و نماز را طول ندهد.^۱
از مجموع این احادیث، موقعیت حساس امامت جماعت شناخته می شود .
چه امام جماعتی برگزینیم؟

از آنجا که در امام جماعت، برتری و فضیلت بر دیگران شرط است، اگر در موقعیتی، چند نفر شایستگی آن را داشتند که به آنان اقتدا شود، باز هم اوصاف و شرایطی به عنوان اولویت در روایات مطرح است که آموزنده است و گرایش به ارزش‌ها و انتخاب بهتر را می آموزد. از جمله :

- ۱) کسی که قرائت نمازش بهتر باشد(اقرئهم) .
  - ۲) کسی که در هجرت، پیشقدم باشد(اقدامهم هجرة) .
  - ۳) کسی که دین‌شناس تر و در مراتب علمی برتر باشد (اعلمهم بالسنة و افقههم فی الدین).
  - ۴) کسی که سن بیشتری داشته باشد(فاکبرهم سنا).
  - ۵) کسی که انس او با قرآن بیشتر باشد.
  - ۶) کسی که زیباتر و خوش روتر باشد.^۲
  - ۷) صاحب منزل، از مهمان در امام جماعت شدن مقدم است.
  - ۸) امام جماعت دائمی، بر افراد تازه وارد به مسجد، مقدم است.
- در میان امتیازات، به مسئله «عالم بودن» بیش از هر چیزی تکیه شده است. این دانایی و علمیت، در همه مواردی که نوعی رهبری و پیشوایی در کار است، شرط و امتیاز است.
- در حدیث است:

«من صلی بقوم و فیهم من هو اعلم منه لم یزل امرهم الی السفال الی یوم القیامة»
(من لا یحضر، ج ۱ ص ۳۷۸)

کسی که امامت نماز و پیشوایی گروهی را به عهده بگیرد، در حالی که میان آنان، دانایتر از او هم باشد، وضع آن جامعه تا قیامت، همواره رو به سقوط و پستی است.

البته همچنان که در حدیثی گذشت، امام جماعت باید مورد پذیرش و قبول مردم باشد. این مقبولیت، از راه علم و پاکی و عدالت و تواضع و اخلاق نیکو به دست می آید.^۳

ث - لزوم آگاهی امام جماعت از مهارت‌ها و دانش‌های مورد نیاز روز

شاید بسیاری از امامان جماعت و مبلغان بر این پندار باشند که جوانان امروز دین‌گریز و ایمان ستیز شده اند. در حالی که سخن گفتن با جوان امروزی زبانی ویژه و ادبیاتی مخصوص به خود می‌طلبد.

۱. من لا یحضر، ج ۱ ص ۳۸۱

۲. وافی، ج ۱ ص ۱۷۷، مستدرک الوسائل، ج ۱ ص ۴۹۲ و ۴۹۳، وسائل، ج ۴ ص ۴۱۹

۳. پایگاه اطلاع رسانی غدیر - <http://www.ghadir.ca/content/view/full/386/97>

جوانان از دین‌گریزان نیستند، بلکه آنان از نارسایی پیام، ابزار نادرست برای ابلاغ پیام، متد غلط که نمی‌تواند پیام را با مفهوم صحیح به آن‌ها برساند، گریزان هستند.

علل این‌گونه دین‌گریزی و نماز ستیزی در جوانان چیست؟

در ابتدا برای روشن شدن بحث به یک تعریف کلی از دو مفهوم دین و جوان می‌پردازیم.

دین: آیین الهی و توحیدی است که خداوند آن را از طریق پیامبرانش در طول تاریخ بر انسان‌ها عرضه کرده است و مقصود از دین ورزی، دل سپردن به دین و پذیرفتن و ایمان آوردن به آموزه‌های نظری و عملی کردن بر پایه تعالیم علمی آن است.

جوان دارای ویژگی‌های زیر است:

۱. یک حالت عصیان در او وجود دارد.
  ۲. دارای اندیشه‌های نو، ایده‌ها، ادراکات و احساسات نو است.
  ۳. به شیوه‌های سلطه‌گری سیاسی و اقتصادی و حس استقلال سیاسی و اقتصادی توجه دارد.
  ۴. میل به حرکت و پیشرفت دارد.
  ۵. خواهان یک مکتب اجتماعی و مسلکی است که جوابگوی نیازهای فکری او باشد. مسلکی که نقشه‌ای برای ساختمان نو جامعه اش باشد.
- این قشر نمی‌تواند بدون فلسفه زندگی کند. فلسفه و جهان بینی خاصی از جهان و سعادت و حیات و انسان می‌خواهد داشته باشد و ...

حال پیام، که در این جا همان پیام الهی است، برای این که بتواند در مخاطب تاثیر مطلوبی داشته باشد، باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

۱. قدرت و قوت و غنای محتوا: عقلی بودن، قدرت و نیرومندی محتوای آن است. یعنی این که خود آن پیام برای بشر چه آورده است، با نیازهای بشر چگونه انطباق یابد، جاذبه اش عقل انسان را به سوی خود بکشاند، که پیام اگر احساسی محض باشد، برای مدت کوتاهی دوام می‌یابد و برای همیشه قابل دوام نیست.
۲. حس ابلاغ و صلاحیت فنی و اخلاقی مبلغان: عامل پیام رسان باید از نظر فنی و اخلاقی و عملی صلاحیت کافی را داشته باشد.

۳. استخدام وسایل و ابزار ابلاغ و پیام رساندن.

۴. متد صحیح تبلیغ: مبلغ کافی نیست که تنها سخن بگوید، بلکه باید به عکس العمل‌های روحی افراد و به عبارت دیگر تعبیر و تفسیرها نیز توجه داشته باشد. لذا برای این کار او باید روان‌شناسی عملی و تجربی نسبت به اجتماع خود داشته باشد.

مثلا در اجتماع امروز در اثر جوی که برخی از تبلیغات ایجاد کرده اند، این زمینه روحی در بسیاری از جوانان

به وجود آمده است که تعلیمات جزئی از طرح طبقات حاکم است. یک سلسله تشریفات به نام عبادت به وجود آمده اند، که اخلاقی تسلی بخش و عبادتش سرگرمی است. لذا مبلغ روان شناس و جامعه شناس طوری باید پیام را ابلاغ کند، که بر فطرت اصیل جوان بنشیند.

خلاصه و نتیجه گیری

- امام جماعتی می‌تواند در کار مهم و رسالت انسان سازی خود موفق باشد که پیراسته از صفات ناپسند و آراسته به خصائلی شایسته باشد که بیان شد.
- با توجه به مفاهیم ارائه شده (دین، مبلغ و امام جماعت، جوان و پیام موفق) می‌توان به نتیجه رسید.
- برای این که جوانان و نوجوانان گرایش بیشتری به دین پیدا کنند، ذکر چند نکته زیر لازم و ضروری است:
۱. مریبان، والدین و امامان جمعه و جماعات و همه کسانی که به عنوان الگوی نوجوانان و جوانان هستند، باید بین گفتار و رفتار آنان هماهنگی وجود داشته باشد، تا نوجوان به دین جلب شود و از آن سلب اعتماد نکند.
  ۲. مریبان و امامان جماعات بیشتر از شیوه تشویقی برای جلب توجه نوجوانان استفاده کنند.
  ۳. شخصیت نوجوان و جوان را گرامی بدارند.
  ۴. طرز ارائه مسائل مذهبی بسیار مهم است.

منابع:

- ۱ - قرآن کریم
- ۲ - نهج الفصاحه
- ۳ - نهج البلاغه
- ۴ - اصول کافی
- ۵ - وافی
- ۶ - تحف العقول
- ۷ - بحار الانوار
- ۸ - غرر الحکم
- ۹ - الغدير
- ۱۰ - من لا يحضره الفقيه
- ۱۱ - وسائل الشيعه
- ۱۲ - مستدرک الوسائل
- ۱۳ - نور الثقلين
- ۱۴ - ثواب الاعمال و عقابها ، ص ۵۹۱، از محمد علی دخیل
- ۱۵ - کتاب سلیم بن قیس ،
- ۱۶ - نظام الحکم و الاداره فی الاسلام ،
- ۱۷ - میزان الحکمه
- ۱۸ - پایگاه اطلاع رسانی غدیر - <http://www.ghadir.ca/content/view/386/>
- ۱۹ - مرکز تعلیمات اسلامی واشنگتن - <http://ketaab.iec-md.org/TABLIQ>